

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

Слободянюк Тетяна Борисівна

УДК 311.134

Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ - початок ХХ-го століття)

І3.00.01. - загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2000

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор **Вовк** Людмила Петрівна, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти - Дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор, **Євтух** Микола Борисович, Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України, академік-секретар. Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Локшіна** Олена Ігорівна, Інститут педагогіки АПН України, старший науковий співробітник.

Провідна установа - Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, кафедра педагогіки. Міністерство освіти і науки України, М.Одеса.

Захист відбудеться “12” жовтня 2000 р. о 16³⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ - ЗО, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ - ЗО, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано “10” вересня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О.Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні умови державотворення в Україні, здійснення реформування економічних та соціально-культурних галузей життя, зокрема системи освіти, початковою ланкою якої є дошкільне виховання, актуалізують проблему ретроспективи становлення та розвитку системи підготовки педагогічних кадрів в Україні.

Конституція України (1996 р.), Державна Національна програма “Освіта” (Україна XXI століття, 1994 р.), спрямовують педагогічний процес сучасних учбових закладів, зокрема, дошкільних установ на реалізацію ідей національного виховання в контексті загальнолюдських особливостей, обґрунтованих на глибокому осмисленні позитивного минулого, набутого українською педагогічною наукою та практикою. Сучасна теорія та практика суспільного дошкільного виховання потребують вирішення проблеми підвищення ефективності підготовки педагогічних кадрів — фахівців у галузі дошкільного виховання. Звернення до витоків цієї проблеми, до періоду кінця XIX-го – початку XX століття, виправдано, оскільки, саме тоді найбільш інтенсивною була концентрація уваги і йшли пошуки розв’язання цих завдань та започатковувалось становлення і розвиток дошкільних закладів в Україні, перших навчальних установ з підготовки педагогічних кадрів, що є важливою умовою для сучасного стану освіти.

На рубежі століть питання освіти і суспільного дошкільного виховання вивчалися, обговорювалися, досвід розповсюджувався з великим ентузіазмом. Вироблялося нове бачення проблеми в умовах капіталізації України, загострення інтересу до запровадження української національної ідеї, розуміння дошкільного дитинства як вирішального періоду розвитку людини.

Реалії сьогодення, оновлення змісту, форм і методів організації виховання дошкільників, підготовки відповідних кадрів для дошкільних установ переконують у потребі осмислення позитивного досвіду минулого, розумінні особливостей, характерних для стану соціально-економічних перетворень і впровадження нових педагогічних ідей. Перед педагогічною наукою залишається актуальним завдання розширення діапазону історико-педагогічної проблематики досліджень, зокрема, в напрямку започаткування і розвитку системи професійної підготовки кадрів для галузі дошкільного виховання.

У кінці XIX-го та на початку XX-го століття відпрацьовувалась система реалізації цієї проблеми на українському ґрунті. Цей період був характерний і тим, що осмислення нових підходів відбувалося через врахування варіативності ініціативних педагогічних систем дошкільного виховання, різних поглядів на характер підготовки вихователів. Українські педагоги активно знайомилися з досвідом як західноєвропейських країн, так і Росії. Розмаїття концепцій збуджувало педагогічну думку, йшли пошуки створення самобутніх підходів до організації дошкільного ви-

ховання і професійної підготовки вихователів. Особливості розвитку української історії дошкільного виховання і відповідно становлення проблеми підготовки кадрів дошкільників у тому, що проблема формувалась не в середовищі специфічному національних ореалів, а через залучення досвіду і цінностей традицій інших культур, зокрема досвіду дошкільної педагогіки Заходу і Росії. Впровадження у практику роботи дитячих садків ідей видатних педагогів минулого, сучасних технологій виховання Заходу не може залишити без змін зміст, форми, методи підготовки дошкільних педагогів. Осучаснюється проблема диференціації змісту професійної підготовки на основі забезпечення її національного спрямування.

Фундатори професійної підготовки педагогів з дошкільного виховання в Україні (І.О.Сікорський, С.Ф.Русова, Т.Г.Лубенець, Н.Д.Лубенець) стикалися із складнощами як соціального, так і матеріально-економічного характеру на період його започаткування. Глибока загально-освітня і педагогічна ерудиція, безкорисна відданість справі, високий моральний авторитет – фактори, які допомагали цим педагогам долати труднощі. Незважаючи на науковий інтерес до згаданих персоналій, про що свідчать публікації останніх років, слід сказати, що загалом недостатньо уваги приділяється висвітленню історико-педагогічного значення персоналій, діяльність яких через ідеологічні упередження замовчувалась у радянські часи. Це стосується, зокрема, потреби об'єктивної оцінки постатей директорів Фребелівського інституту: І.О.Сікорського, В.О.Фльорова, В.В.Зеньківського, їх найближчого педагогічного оточення, розкриття їх особистого внеску в розвиток системи підготовки фахівців дошкільної справи. Без знайомства з тим, як започатковувалася і розвивалася система професійної підготовки вихователів неможливе розв'язання сучасних організаційно-педагогічних (співвідношення теоретичної і практичної підготовки, посилення практико-дослідницького аспекту, створення відповідних педагогічних комплексів, посилення уваги до медико-гігієнічної підготовки, проблеми відхилень у розвитку важковиховуваних дітей тощо). Пріоритетної уваги потребує проблема підготовки кадрів вихователів до роботи з дітьми залишеними батьками, які перебувають на вихованні у різних типах дитячих будинків. Окремі аспекти зазначених питань мали гуманістичне розв'язання у різних типах благодійних закладів України на рубежі століття.

Хронологічні межі дослідження визначаються особливостями чергового відродження національної самосвідомості, прагненням розбудувати національну систему дошкільного виховання, запровадженням і розширенням діапазону навчальних закладів професійної підготовки дошкільних працівників .

Ступінь наукової розробки теми. Питання підготовки спеціалістів для дошкільних закладів були предметом досліджень ряду авторів радянського періоду: С.Б.Абрамсон (1950 р.), І.В.Чувашова (1950 р.), О.Г.Дзевєрина (1957 р.), Г.І Лавриненко (1946 р.), Н.С.Переверзевої (1967

р.), Г.П.Ларіонової (1989 р.). Дослідження проблеми в контексті ідеологічної парадигми не забезпечувало об'єктивного розгляду розвитку дошкільного виховання і підготовки спеціалістів. Педагогічний процес розглядався на тлі загальних суспільних і соціокультурних процесів, які відбувалися у Росії, характерною була відсутність акцентації на особливостях різних регіонів, зокрема в Україні. Інтенсивно ці питання почали досліджуватися у роки розбудови незалежності Української Держави. Це роботи Л.С. Костанідової, Н.П. Каленіченко, Ц.Г. Лакштанової, О.П. Лахтадир, Г.П. Лаврентьєвої, В.К. Майбороди, М.І. Меланчук, В.І. Стремидло, О.В. Проскури, О.В. Сухомлинської, М.В. Собчинської. Праці названих авторів характеризуються новим підходом до аналізу питань підготовки спеціалістів для дошкільних установ на основі матеріалів, які раніше замовчувалися, акцентуванням на досліджуваних процесах, які відбувалися в Україні. Для розгляду означеної проблеми мають теоретичне значення історико-педагогічні праці сучасного періоду та теоретичні праці з проблеми підготовки педагогічних кадрів (Л.В.Артемова, В.І.Бондар, З.Н.Борисова, Л.П.Вовк, М.Б.Євтуха, О.Г.Мороз, Г.Д.Панченко, Р.А.Семернікова, М.Д.Ярмаченко та ін.). В контексті розгляду історії становлення дошкільного виховання і педагогічної освіти ряд авторів фрагментарно досліджували проблему підготовки спеціалістів для закладів дошкільного виховання. Питанням розвитку дошкільного виховання і підготовки фахівців для дошкільних установ присвячені дисертації: Л.В.Батлінової, І.Г.Улюкаєвої. Окремі аспекти проблеми висвітлюються у дисертації В.Ф.Сергєєвої, йдеться, про конкретизацію питання дошкільного виховання у педагогічній спадщині С.Ф.Русової. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання розглядається у дисертаційному дослідженні С.С.Попиченко.

Перелічені праці присвячені дослідженню окремих аспектів підготовки дошкільних працівників на рубежі століть. Вони збагатили переважно науково-інформаційну базу досліджуваного питання. Поряд з цим відсутні дослідження, у яких би з позицій системного підходу розглядалася теорія і практика започаткування та розвитку різних типів навчальних закладів по підготовці дошкільних фахівців у визначений період. Отже, відсутність альтернативного розгляду історико-педагогічної проблеми підготовки кадрів для дошкільних установ, недостатність науково-аналітичної інформації про найвідоміші постаті української історії підготовки кадрів для дошкільного виховання, практична значущість історико-педагогічного досвіду в умовах реформування різних напрямків освіти виховання обумовили вибір теми дисертації – “Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX століття)”.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 90-ті роки XIX ст. – початок XX ст., такий підхід визначено з орієнтацією на особливості суспільно-політичних та

соціально-економічних процесів, станом педагогічного пошуку в Україні, які спричинили започаткування і розвиток різних типів навчальних закладів з підготовки фахівців для дошкільних установ.

Об'єкт дослідження: теорія та практика педагогічної освіти в Україні кінця XIX – початку XX століття.

Предмет дослідження. Організаційно-педагогічні умови становлення та розвитку професійної підготовки фахівців в галузі дошкільного виховання.

Мета дослідження. Виявити, дослідити та узагальнити особливості появи становлення та розвитку в Україні професійної підготовки фахівців з дошкільної справи в кінці XIX-го на початку XX-го століття. Визначити характерні особливості педагогічного явища та персоніфікований досвід, які можна репрезентувати як фактологічний та орієнтаційний імператив у сучасних умовах реформування педагогічної освіти і системи підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти.

Виходячи з об'єкту, предмету та мети дослідження визначено такі завдання:

- конкретизувати соціально-економічні умови та науково-теоретичні засади пропедевтики і розвитку дошкільних закладів різних типів (кінець XIX – початок XX ст.);
- теоретично обґрунтувати зміст та характер підготовки спеціалістів дошкільного виховання у контексті існуючого на означений період зарубіжного та вітчизняного педагогічного досвіду;
- охарактеризувати педагогічну підготовку вихователів дошкільного періоду розвитку особистості як інваріант середньої жіночої освіти;
- розкрити започаткування і розвиток підготовки фахівців дошкільної справи, як складову напрямку вищої педагогічної освіти;
- дослідити персоніфікований зміст теоретико-методичного пошуку професійної підготовки спеціалістів для дошкільної галузі у контексті його інтеграції із зарубіжними педагогічними ідеями;
- виявити можливості репрезентації педагогічних ідей в галузі підготовки дошкільних працівників на рубежі століть, з огляду на вирішення сучасних проблем реформування дошкільної освіти в Україні.

Методологічною основою дослідження є історико-педагогічний підхід до осмислення аналізу, репрезентації процесу розвитку підготовки спеціалістів дошкільних установ через осмислення своєрідності національної культури, у контексті культур інших народів; положення про необхідність оцінки історико-педагогічних явищ з точки зору можливості використання передових педагогічних ідей в сучасних умовах на основі інтеграції державницького і

культурологічного принципів, які при аналізі історико-педагогічних фактів передбачають орієнтацію на національні та загально-людські цінності.

Методи дослідження: хронологічний, системний аналіз досліджуваних процесів; порівняльний аналіз стану підготовки вихователів в Україні та за її межами; теоретичне узагальнення та прогностичне осмислення історико-педагогічних фактів за даними архівних фондів.

Основні джерела дослідження: матеріали Центрального державного історичного архіву України (фонди Управління попечителя Київського учбового округу, фонд закладів громадського притулку; фонд канцелярії Подільського та Волинського генерал-губернатора); рукописи Центральної наукової бібліотеки імені В.Вернадського; статистичні збірники та матеріали статистико-економічних описів Київської, Полтавської, Харківської, Чернігівської губерній; звіти діяльності благодійних товариств, Київського товариства народних дитячих садків, Київського і Волинського Товариства сприяння вихованню та захисту дітей, Севастопольського товариства “Ясла”, Товариства розповсюдження освіти серед євреїв в Росії.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі розвитку системи підготовки дошкільних працівників на основі вивчення системи факторів (соціально-економічні умови, активізація інтересу до проблеми національного дошкільного виховання, розширення мережі дошкільних закладів, впливу педагогічного досвіду країн Західної Європи і Росії, новий етап в розвитку психолого-педагогічних наук, окреслення дошкільного віку як визначального періоду в становленні особистості людини), положень, які підкреслюють важливість теоретико-методичних засад, що використовувались в ході становлення та розвитку системи професійної освіти спеціалістів з дошкільного виховання, їх впливу та можливого використання в сучасному процесі підготовки педагогічних кадрів.

Теоретична значущість полягає у залученні до використання неопублікованих або маловідомих джерел (архівні матеріали, публікації з сторінок періодичної преси, актуалізовані теоретичні пошуки з проблеми), які дали можливість розкрити позиції, що стосуються обґрунтування компоненту в зміст освіти та виховання дошкільників, розкриття впливу діяльності директорів Київського Фребелівського педагогічного інституту на характер організації навчально-виховного процесу, створення комплексу навчально-виховних та методичних закладів, як необхідної умови підготовки кадрів дошкільних працівників по реалізації актуальних на той час завдань виховання дошкільників.

Особистий внесок автора. Обґрунтована та охарактеризована теорія та практика професійної підготовки спеціалістів з дошкільного виховання в Україні в контексті становлення і розвитку вітчизняної педагогічної думки та досвіду практичної діяльності перших дошкільних закладів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що представлений історико-педагогічний матеріал може бути використаний при визначенні співвідношення державного та приватного компонентів у сучасній підготовці дошкільних працівників. При цьому підтверджується необхідність врахування таких якостей абітурієнтів, як усвідомлення ними вирішального значення дитинства у подальшому розвитку особистості; гармонізації і практичної підготовки за рахунок створення відповідних умов (навчальні комплекси, до яких входять дошкільні заклади різних типів і спрямувань змісту виховання; упорядкування методико-психологічної підготовки на базі спеціальних установ). Фактичні дані, наведені в дисертації, сформульовані рекомендації щодо удосконалення підготовки вихователів дошкільця в умовах розбудови національної системи виховання можуть бути використані в навчальному процесі педагогічних середніх і вищих учбових закладів, зокрема, в курсах “Історія дошкільної педагогіки”, “Організація дошкільного виховання”, “Дошкільна педагогіка”.

Вірогідність результатів забезпечується комплексом методів дослідження, які відповідають предмету, меті, завданням дослідження, достатнім обсягом архівних матеріалів, реалізацією принципів об’єктивності та історизму. Дослідження проводилось протягом 1993-1999 років у 2 етапи. На першому етапі вивчались архівні джерела, визначалась мета, завдання та методика дослідження. На другому етапі був проведений аналіз одержаних даних, співвідношення змісту, форм і методів роботи навчальних закладів України з сучасною теорією та практикою оформлення дисертації.

Основні питання дослідження обговорювались і були схвалені на звітних наукових конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова (1995-1999 рр.), на секції історії педагогіки кафедри теорії та історії педагогіки.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 4 статті, в яких розкрито основний зміст дисертації.

Структура дисертації. Текст дисертації складає вступ, два розділи, висновки, список основної використаної літератури, назви архівних матеріалів, додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, об’єкт, предмет, завдання дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи, положення, які виносяться до захисту.

У першому розділі “Соціально-педагогічні передумови започаткування та розвитку навчальних закладів з підготовки спеціалістів дошкільного виховання” (кінець XIX – початок XX ст.) визначено соціально-економічні та соціально-культурні чинники, які обумовили виникнення і розвиток у визначений період суспільного дошкільного виховання в Україні і як

наслідок – необхідність забезпечення його спеціалістами-вихователями. Охарактеризовано науково-теоретичні засади організації дошкільних закладів, практику їх функціонування в Україні на рубежі століть. Проаналізовані соціально-економічні процеси загострювали питання співвідношення сімейного та громадського виховання, обумовлювали необхідність створення системи дитячих дошкільних закладів.

У звіті Київського Товариства народних дитячих садків за 1907 рік зазначається наявність на всю Україну 10 народних дитячих садків, у тому числі двох у Києві. Кількість дошкільних закладів в Україні у порівнянні з країнами Західної Європи, Америки, Японії характеризується даними, наведеними в табл. № 1.

Табл. № 1

**Кількість дитячих садків у країнах
Західної Європи, Америки, Японії (1895-1906 рр.)**

№ п/п	Назва країни	Рік	Кількість дитячих закладів
1.	Америка	1898	4363
2.	Австралія	1898	744
3.	Угорщина	1895	1979
4.	Франція	1906	2405
5.	Швейцарія	1902	828
6.	Японія	1901	242

Характерною особливістю соціально-культурного розвитку України було зростання національної самосвідомості українців, їх прагнення до утвердження української національної ідеї, створення державності, збереження духовних цінностей. Значна частина української інтелігенції, яка переймалась проблемою згубності русифікації і намагалася забезпечити навчально-виховний процес рідною українською мовою, адаптувати розвиток дітей до природнього йому оточення через знайомство з фольклором, музикою, народним мистецтвом, звичаями українців, виховуючи в дітей почуття національної гідності, любові до національної культури. Ця актуальна проблема обговорювалася на різних зібраннях громадськості, на сторінках педагогічної преси, зокрема, на сторінках журналів “Світло”, “Дошкольное воспитание”. Йшлося про створення національних навчально-виховних закладів¹.

Враховуючи рівень розвитку дошкільних закладів у країнах Європи, а також те, що за словами С.Русової, в кінці XIX та на початку XX ст. дошкільне виховання в Україні лише почало народжуватися і, в цілому, стояло на дуже низькому рівні, науковими орієнтирами в його розбудові стали ідеї та досвід роботи таких видатних представників “нових течій” у вихованні, як Ф.Фребель, П.Кергомар, М.Монтессорі. Найбільш широке розповсюдження в Україні одержали педагогічні ідеї Ф.Фребеля (1782-1852 рр.) В дисертації наголошується на тому, що роздуми Ф.Фребеля про дитячі садки та їх практичне втілення базувалися на ідеях “материнської школи” Яна Амоса Коменського. Проф. І.О.Сікорський неодноразово підкреслював, що Коменський запропонував широку програму дошкільного виховання, водночас педагог зауважував, що цей план не тільки не здійснений, але, можливо, ще не зовсім засвоєний і розроблений на українському ґрунті.

На основі аналізу літературних джерел, зокрема праць І.О.Сікорського, розкрито педагогічні принципи системи Ф.Фребеля, а також думки вітчизняних педагогів щодо ефективності її запровадження на національному ґрунті (К.Д.Ушинський, С.Ф.Русова, Н.Д.Лубенець). Погляди на спадщину Ф.Фребеля серед українських педагогів не були однозначними. Позитивно сприймаючи основні постулати системи Ф.Фребеля, українські автори критикували її за крайню регламентацію діяльності дітей. С.Русова звертала увагу на необхідність врахування національної особливості дітей.

¹ Грушевський М. Про українську мову й українську школу. –К., 1912.: Драгоманов М. Народні школи, т.2 – Женева: Громада, 1877.; Єфремов Мартиролог українського слова//Украинская жизнь. 1917 №№3-6,-с.32-49.; Жигецький І. Київська громада до 60-х років. – К:Б.В.1929, - с.35.; Вовк Л.П. Сторінки історії української педагогічної традиції//Педагогіка і психологія. – 1994. – №4, - с.129-139; Костомаров М. О преподавании на южно-русском языке.//Основа. – 1862. – травень. – с.1-6.; Лубенець Н. Народный детский сад//Дошкольное воспитание. –191 -№5. – с.413-424.; С.Русова. Націоналізація дошкільного виховання//Світло. – 1912. - №4, - с.15-20.; С.Русова Дитячий сад на національним ґрунті//Світло. – 1910. №3, - с.44-48.

Про інтерес до педагогічних поглядів П.Кергомар (1838-1925 рр.), її ролі в розвитку дошкільного виховання у Франції, зокрема, притулків і материнських шкіл, свідчать публікації на сторінках педагогічних журналів та розповсюдження її досвіду через педагогічні виставки. В архівних зошитах Н.Д.Лубенець, дається різнобічна характеристика материнських шкіл Франції².

Широке вивчення та впровадження отримали в Україні педагогічні ідеї М.Монтессорі (1870-1952 рр.). Російські та українські педагоги (Н.Д.Лубенець, С.Ф.Русова, Є.І.Тихеева, Л.К.Шлегер, Ю.І.Фаусек) вичають праці М.Монтессорі, знайомляться з роботою “Будинків дитини” в Італії, публікують статті, намагаються знайти шляхи втілення ідей італійського педагога в практику дошкільного виховання³.

Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні відбувався в процесі творчих взаємозв'язків українських і російських педагогів, Це стосувалося перш за все проблеми забезпечення національного характеру виховання як за змістом, так і за дидактичними засобами його реалізації. Ця ідея є стрижневою в поглядах К.Д.Ушинського, вона розвивалася його послідовниками (Н.Д.Лубенець, С.Ф.Русова, Т.Г.Лубенець, Є.І.Тихеева, П.Ф.Каптерев).

Національно свідомі педагоги обгрунтовували необхідність створення на терені України дитячих садків для дітей різних національностей. Суттєвим для характеристики розвитку дитячих садків в цей час була організація дошкільних установ на національній основі (мова, зміст та засоби виховання): єврейські, польські, чеські. Однак ідея розвитку дошкільного виховання на національному українському ґрунті не набула широкого запровадження. І це суперечило характеристиці сімейного виховання, яке здійснювалося у численних національно свідомих сім'ях українців на рідній мові. Це родини таких вітчизняних діячів українського руху: Алчевських, Житецьких, Антоновичів, Багаліїв, Білецьких, Грінченків, Вовк, Потебні, Лисенко, Римські, Гутківських, Дурдуківських, Тулубів, Лубенець, Єфремових, Чикаленко тощо. До цього слід додати національне виховання селянських родин.

Різноступенева мережа дитячих дошкільних закладів, збільшення кількості дитячих садків, активізація теоретичних розробок у галузі навчання і виховання дошкільників актуалізувало проблему професійної підготовки вихователів для цих закладів, зокрема, дитячих садків різного спрямування, в тому числі національного.

² ЦДІА України ф 855 оп 1 д 20 – Зошит Н.Д.Лубенець., Кергомар П. Дошкольное воспитание и детские сады во Франции. – М.: 1911. С.208., ст. Киевская выставка. – Дошкольное воспитание//Народный учитель. – 1908. №3, - с.16.

³ Лубенець Н. Фребель и Монтессори//Дошкольное воспитание. 1914. -№8. –с.557-570.; ЦДІА України ф 707 оп 81 д 4 (1913); ф 707 оп 82 д 4 (1814); ф 707 оп 276 (1912) д 60; ф 707 оп 199 (1915) д 5.

Н.Д.Лубенець дає класифікацію типів дитячих садків — міські, земські, народні, приватні та зазначає національну основу цих закладів, а саме: російські (великоруські, білоруські, українські), німецькі, польські, фінські, вірменські та садки інших національностей Росії⁴.

Конкретні цифри, наведені в дисертації, свідчать про те, що в кінці століття в Україні діяла 81 благодійна організація для дітей⁵. До того ж діти утримувалися і в благодійних закладах для дорослих; яких нараховувалося 186. Існувала тенденція до збільшення кількості дітей, охоплених благодійними установами. Мізерні кошти, які відпускалися на їх утримання, не давали можливості здійснювати цілеспрямовану виховну роботу, гостро відчувалася потреба у спеціально підготовлених фахівцях для її проведення. Таким чином, у досліджуваній період соціально-економічні процеси, рівень наукових розробок у галузі дошкільного виховання створили передумови для розвитку закладів дошкільного виховання і спеціальної підготовки вихователів дітей дошкільного віку. Феноменом українського соціуму стала опіка дітей, позбавлених нормальних умов виховання. Саме ці діти стали вихованцями перших в Україні дошкільних закладів: дитячих притулків, виховних і сирітських будинків, ясел.

Значну роль у підтримці благодійництва відіграли земства, активісти громадських організацій, прогресивні жінки того часу - Н. Лубенець, Є. Воронцова, Н. Зелена, М.Борзаківська, О. Дараган, В. Гудшон, М.Лішанова, Н.Ярошевська.

На рубежі століть загострилася суперечність між рівнем теоретичних розробок у галузі українського національного виховання і практичною реалізацією ідей видатних українських педагогів, а також широко виявився ентузіазм фундаторів і практиків дошкільної справи як в столиці, так і в провінції.

В дисертації зроблено спробу проаналізувати зміст і засоби дошкільного виховання на основі співвідношення зарубіжного досвіду, зокрема фребелівських садків, з досвідом, який набувався дитячими садками України: міст Києва, Черкас, Бердичева, Білої Церкви, Сум, Полтави в організації навчально-виховного процесу. Морально-релігійний, естетичний, загальноосвітній компоненти відбивали особливості змісту методів, засобів дошкільного виховання в Україні. Характерним було й те, що в народних дитячих садках фребелівський компонент був представлений більш повно.

Поряд з цим йшлося накопичення педагогічного досвіду роботи з дітьми дошкільного віку, необхідного для започаткування і розвитку дошкільного закладу вищого типу - дитячого садка.

⁴ ЦДДА України ф 855 оп 19.20. Зошити Лубенець Н. З класифікацією різних типів дитячих садків.

⁵ Статистический временник Российской империи. – СПб. 1872-1892, - сер.2.вып.3-8., с.12-14;17-19; 21. ; Материалы для статистики России собираемые по ведомству Министерства государственного имущества., - СПб. 1858-1871 гг. вып. 1-6. ; Сборник сведений о благотворительности в России. Канцелярия по учреждениям Императрицы Марии, СПб. 1899. ; Памятная книжка Киевской губернии. – 1900. Разд. Народное здравие и общественное призрение. – К., 1901.

Отже, рубіж століть об'єктивно став часом започаткування професійної підготовки вихователюк дошкільного закладу як у середніх жіночих школах, так і у вищому навчальному закладі, яким був Фребелівський жіночий інститут у м. Києві.

У другому розділі “Створення та розвиток навчальних закладів по підготовці вихователів дошкільних установ” для визначення теоретичних основ організації навчальних закладів по професійній підготовці дошкільних працівників здійснено в історичному плані аналіз ідей, поглядів, концепцій видатних педагогів, практичних діячів, які стосуються вимог до особистісно-професійних якостей вихователів дітей дошкільного віку, змісту, методів, форм організації їх підготовки.

Порівняльний аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду дозволив виявити позитивні тенденції, зокрема, в галузі загально-культурного розвитку, характерного для діяльності навчальних закладів України, як бази для подальшої розбудови національної системи професійної підготовки дошкільних працівників.

Педагогічна система Ф.Фребеля, його концепція підготовки садівниць, няньок, педагогів вплинула на організацію підготовки дошкільних вихователів в Росії та в Україні. Це засвідчує зміст діяльності Фребелівського товариства, Фребелівських курсів, Фребелівського інституту, які були створені в Україні на рубежі століть.

Досвід підготовки фребелічок у Швейцарії, Німеччині вивчали С.Ф.Русова, Н.Д.Лубенець. А такі педагоги як К.Н.Махліна, Н.О.Масалітінова, Н.М.Лукомська, М.Х.Херсонська, К.У.Цейтлін закінчили Фребелівський інститут в Берліні.

Значний вплив на формування підходів щодо організації підготовки дошкільних спеціалістів мали ідеї М.Монтесорі. На її думку, педагог - це спостерігач і дослідник. Завдання підготовки - навчити педагогів науково-дослідній роботі, дати знання з антропометрії, психології, експериментальних наук. Пробудження дитини до духовного життя – призначення вчителя Але щоб проводити в життя метод наукової педагогіки М.Монтесорі, потрібні були, за словами Н.Д.Лубенець, зовсім інші вихователі, “підготовлені в дусі експериментальних наук”⁶.

На початку ХХ ст. у Франції систему закладів по підготовці дошкільних вихователів створила П.Кергомар. В програму підготовки входили різноманітні заняття: спостереження за розвитком дітей, практичне оволодіння навичками догляду за ними, уміння спрямовувати розвиток не тільки фізичних, а й духовних, розумових і моральних сил дитини⁷.

⁶Лубенець Н. Фребель и Монтессори// Дошкольное воспитание. -1914. - №7-8, - с.557-570.; Лубенець Н.. Д-р Монтессори. “Дом ребенка” разл. критики и библиографии.// Дошкольное воспитание. 1913. - №6 с.381-383.

⁷ЦДІУ України ф 855 оп 1 д 20. Зошит Лубенець Н. З положеннями про вимоги до дошкільних працівників для роботи в материнських школах Франції.; Клейн ф. Парижские детские сады. - К. - 1916. - с. 150.; Кергомар П. Дошкольное воспитание и детские сады во Франции. -М. 191- с.20.; Лубенець Н. Народный детский сад // Дошкольное воспитание. 1911. -№3. -с.223.

Західно-Європейські педагогічні системи в галузі дошкільного виховання і підготовки педагогів були підпорядковані завданням, які стояли перед дитячими садками по цілеспрямованому формуванню якостей, властивостей, норм поведінки, характеру майбутніх громадян певної держави. Об'єднувало різні підходи гуманістична спрямованість підготовки педагогів, вироблення умінь володіння арсеналом педагогічних методів і прийомів роботи з дітьми, регулювання і спрямування їх розвитку.

На початковому етапі розвитку ідеї дошкільного виховання в Росії (середина XIX ст.) К.Д. Ушинський підкреслював необхідність підготовки вихователів до здійснення національного виховання: педагогічна освіта, володіння рідною мовою, знання народного життя, обізнаність із звичаями, піснями, казками, іграми свого народу. Під час відрядження за кордон (1864) К.Д.Ушинський знайомиться з роботою дитячих закладів Швейцарії, які працювали за методикою Ф.Фребеля, і узагальнює, що успіх її реалізації залежить від підготовки і обдарованості дошкільних садівниць.

У досвіді російських педагогів (А.С.Симонович, Є.І.Тихеева, Л.К.Шлегер) спостерігалось прагнення підготувати вітчизняні кадри вихователів для дитячих садків через створення курсів, шкіл вихователів безпосередньо на базі зразкових дитячих закладів. Свою систему підготовки фахівців для роботи з дітьми, починаючи з дошкільного віку, розробив П.Ф.Лєсафт. Програма занять на курсах цього педагога включала поєднання теоретичних знань з відвідуванням ясел, притулків, дитячих садків, де слухачки доглядали за немовлятами, проводили рухливі ігри, заняття з фізичної культури⁸.

В дисертації наголошується, що висвітлення теоретичних засад організації підготовки вихователів на сторінках праць зарубіжних та російських педагогів, шляхи їх практичної реалізації стали джерелом для роздумів і формування бачення проблеми видатними українськими педагогами.

Виходячи з положення, що суть освіти полягає не в її ремеслах, а у власній її природі, Т.Г.Лубенець розробив науково-організаційні засади школи вихователів, заснованої в 1905 році Товариством народних дитячих садків. В 1911 році Т.Г.Лубенець видає "Программы предметов, преподаваемых в одноклассных и двухклассных народных училищах и занятий в детских садах".

На вимогах до особистісних якостей вихователів наголошує і Н.Д.Лубенець. Вона підкреслює, що вихователя повинна характеризувати бездоганна поведінка заснована на таких якостях, як терпіння, послідовність, пунктуальність, ввічливість, охайність. Н.Д.Лубенець з су-

⁸ ЦДІА України ф 707 оп 317 спр 303 (1904).

мом констатує, що в народних дитячих садках ще дуже мало інтелігентних і талановитих виховательок.

Проф. Сікорський І.О., формулює основні положення програми вимог до особистості майбутнього вихователя. Він стверджує ідею подальшого розвитку і удосконалення жіночої освіти в Україні. За його словами, “жінка назавжди залишається природним ментором для дітей і людей всіх вікових груп”.

Таким чином, ідеї гуманізму, високе соціальне значення майбутньої професії вихователя дошкільників, потреба глибоких професійних знань і умінь - все це обумовлювало необхідність вдосконалення та подальшого розвитку різних типів навчальних закладів, створення нових навчальних установ для підготовки вихователів.

В дисертації розглядається діяльність інститутів шляхетних дівчат, жіночих гімназій, учительських семінарій як інваріант середньої жіночої освіти в Україні компонентом якої була підготовка виховательок до шкіл. Історія інститутів шляхетних дівчат на початку століття складала більше 100 років. Перший інститут створено 1812 року в Харкові; 1818 року відкрито інститут в Полтаві, характерною особливістю якого була відданість українській культурі. В 1829 році - почав працювати інститут в Одесі. В 1838 році - у Києві⁹. З 1853 року всі інститути працювали за єдиною програмою. Її основні напрями: вивчення літератури, історії, іноземних і російських мов, арифметики, природознавства, підготовки дівчат до виконання ролі домашньої господині, володіння вміннями виховувати дітей. За структурою навчального процесу випускниці спеціального педагогічного класу (вищий рівень) одержували кваліфікацію – “Наставниця дітей”; нижчого відділення – “Домашня вчителька”, “Доглядачка за малолітніми дітьми”.

Вихованки інститутів шляхетних дівчат з бідних сімей працювали в закладах Імператриці Марії, виховних і сирітських будинках, початкових школах, притулках, гімназіях, домашніми вчительками.

Жіночу освіту та підготовку до педагогічної діяльності здійснювали і Київське міське училище для бідних дівчат графині Левашової, Одеське міське училище та училище для дочок нижчих чинів у Миколаєві та Севастополі; жіночі гімназії, жіночі учительські семінарії; приватні пансіони для дівчат. За архівними даними, число жіночих гімназій тільки в Київському учбовому окрузі з 1901 по 1911 рік збільшилося з 26 до 84. За цей період ці навчальні заклади закінчили

---

⁹ ¹ЦДА України, ф. 707 оп 1 спр. 61 (1832-1836); ф. 707 оп 233 спр. 1, 119, 133, 150 (1899) -(Київський ін-т); ф. 707 оп 1 спр. 5, 97 (1832-1836), ф. 707 оп 233 спр. 8, 43, 120, 188, 192 (1899) - (Одеський ін-т); ф.707 оп 233 спр. 8, 43, 120, 188, 192, 204 (1899); ф. 707 оп 1 спр. 5, 97, (1832) - (Полтавський ін-т); Отчет “Обозрение учреждений Императрицы Марии в 25-летие с 1828 по 1853г.”-С.Петербург, 1854.-с. 135. пансіони для дівчат.

197849 учениць¹⁰. При жіночих гімназіях працювали дитячі садки, підготовчі відділення, початкові класи, які були базою для практичної підготовки учениць до педагогічної діяльності. Програмою 8-го педагогічного класу жіночих гімназій передбачалося вивчення таких дисциплін: педагогіка, історія педагогіки, історія вітчизняної педагогіки. Учениць готували за системами виховання Песталоцці, Фребеля, Локка, Коменського, Руссо, Дістервега, Гербарта.

У жіночих учительських семінаріях, яких в Україні налічувалося 4, значна увага приділялася зв'язку теоретичної підготовки з практичною. Педагогічна підготовка передбачала ширше за змістом, у порівнянні з педагогічними класами жіночих гімназій викладання педагогіки та історії педагогіки. За програмою особливе місце займала тема “Фребель и его Детский сад”. Вона передбачала вивчення 22 позицій педагогічної спадщини Ф.Фребеля, які включали майже всі аспекти змісту, методів, засобів організації виховання у дитячому фребелівському садочку.

Розглянуті типи навчальних закладів знаходилися під наглядом різних відомств, громадських організацій та приватних осіб, що ускладнювало координацію їх діяльності, створювало різні умови для організації процесу навчання і виховання. Проведений аналіз дає можливість констатувати, що інститути шляхетних дівчат, приватні пансіони, жіночі гімназії, учительські семінарії, які входили до системи жіночої освіти в Україні, готували вихованок до роботи з дітьми наймолодшого віку. Вони закладали основи системи підготовки дошкільних працівників на рівні середньої спеціальної освіти.

Розширення мережі дитячих садків, потреба організації виховного процесу на основі найновіших наукових досягнень, різноманітного досвіду як зарубіжного, так і вітчизняного, мізерна кількість вихователів із спеціальною освітою - все це зумовило необхідність у створенні професійних навчальних установ вищого рангу. Таким першим закладом стає Фребелівський жіночий інститут, який було створено у м. Києві в 1907 році. У розвитку даного навчального закладу мали місце ряд етапів, які були обумовлені діяльністю громадських товариств, що брали участь у його створенні, та роллю видатних діячів цього часу, які керували організацією навчального процесу в інституті, виконуючи функції його директорів. Це - І.О.Сікорський, В.О.Фльоров, В.В.Зеньківський. Засновником інституту в 1907 році стало Товариство трудової допомоги інтелігентним жінкам у м.Києві¹¹. Перший навчальний рік (1907-1908рр.) пройшов під патронатом цього товариства. Однак, ця благодійна організація була не в змозі забезпечити ви-

¹⁰ ¹Состояние учебных заведений Киевского учебного округа с 1901 по 1911 г. - К. 1913, тип.Кушнарев и Ко. с.82-83; 36-37;60-67; ЦДА України. ф. 707 оп 163 спр. 6. (1913). Список учебных заведений на 1913г. -с.168.

¹¹ЦДА України, ф.707 оп 279 спр.35. О разрешении Киевскому Обществу трудовой помощи для интеллигентных женщин открыть в г.Киеве частный Фребелевский педагогический институт. -с. 1-150.

конання вимог статуту інституту, особливо в тому, що стосується навчального процесу. Тому було прийнято рішення про відкриття цього інституту Фребелівським товариством¹². На другому етапі (1908-1911рр.) головою Педагогічної ради та першим директором інституту був відомий вчений, громадський діяч І.О.Сікорський. Завдяки впливу І.О.Сікорського інститут прагнув до самостійності, відмови від пересаджування досвіду Петербурзьких закладів на український ґрунт, безпосереднього переносу фребелівської методики. У цей період в інституті був створений новий тип навчального закладу — навчальний комплекс. До його структури входили: педагогічна амбулаторія, дитячий притулок; безкоштовний народний дитячий садок, початкова школа для практичних занять слухачок. Тим самим забезпечувався зв'язок теоретичного навчання з дослідною, практичною діяльністю учениць. Інститутом здійснювалася різноманітна професійна підготовка: вищий рівень - інститутська освіта, нижчий - однорічні курси нянь-фребелічок та вільно-слухачок, які отримували лише довідку про курс прослуханих лекцій та відпрацювання необхідної кількості практичних занять¹³. Навчальні плани інституту охоплювали основний зміст професійної підготовки майбутніх педагогів.

На відміну від аналогічних західно - європейських навчальних закладів у Фребелівському інституті передбачалася різнобічна загальноосвітня, гуманітарно-природничка підготовка. Спеціальний відділ включав історико - педагогічні дисципліни, вступ в експериментальну дидактику, школознавство; цикл методичних дисциплін по підготовці слухачок до роботи у початковій школі, а також комплекс дисциплін з питань дошкільного виховання (душа дитини, вчення про важковиховуваних дітей; анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму; гігієна дитячого віку). Не було обійдене і таке питання, як огляд народної дитячої теми в літературі; нові мови. Третій цикл підготовки - практичний відділ.

Третій етап в роботі інституту (1911-1914рр.) пов'язаний з діяльністю В.О.Фльорова, відомого методиста в галузі початкового навчання, послідовника К.Д.Ушинського і М.О.Корфа.

На посаді директора інституту В.О.Фльоров підтримував особливо прогресивних педагогів інституту. Серед них були: М.М.Старицька (донька відомого українського театрального діяча), П.І.Холодний (заступник міністра освіти в уряді УНР), І.М.Стешенко (виходець з полтавської козацької сім'ї, вчитель, учасник нелегальних українських гуртків, вчений. Міністр освіти пер-

---

¹²ЦДА України, ф 707 оп 279 спр.35 (1908). -с.39-52. Решение Педагогического Совета Фребелевского института о создании особого Фребелевского общества. Свидетельство о разрешении Фребелевскому обществу открыть Фребелевский институт, речь Сикорского И.О. Киевское Фребелевское педагогическое общество и его учреждение - 65.

¹³ЦДА України, ф 707 оп 279 спр.35. Прошение Фребелевского общества на 1908/1909г. открыть серию педагогических учреждений с анализом учебно-воспитательной работы в институте.-с.82-83.; ф.707 оп.163 спр9 (1913); ф.707 оп.164.спр 9.(1914); ф.707 оп.165 спр9, за (1915); ф.707 оп .166 спр9 (1916).

шого українського уряду)¹⁴. У архівних фондах попечителя Київського учбового округу знаходиться клопотання директора Фребелівського інституту професора В.О.Фльорова про надання дозволу викладати курс дошкільного виховання С.Ф.Русовій¹⁵. З приходом до інституту С.Ф.Русової (1856-1940 рр.) було започатковано спробу обґрунтування ідеї національного дошкільного виховання. Цю думку педагог пропагувала через зміст лекційного курсу з дошкільної педагогіки. Пізніше лекційний курс було покладено в основу праці “Дошкільне виховання” (1918 р.) Саме в цей час в інституті було створене українське відділення, на якому працювала С.Русова. В навчальному процесі інституту під безпосереднім впливом В.О.Фльорова розв’язувалися питання підготовки вихованок до морального виховання дітей з врахуванням їх вікових особливостей, відповідності програм розвитку дітей віковим періодам тощо.

Четвертий (останній період (1914-1919 рр.) в житті пов’язаний з постаттю відомого вченого, викладача цього інституту і Університету Св. Володимира В.В.Зеньківського. Різнобічно освічений у галузях філософії, педагогіки, психології В.В.Зеньківський читає такі курси, як педагогічна психологія, душа дитини, облаштовує у Фребелівському інституті найсучасніші на той час кабінет експериментальної психології, розробляє навчальний посібник з психології¹⁶. Період його директорства співпадає з евакуацією інституту до Саратова та з останніми днями існування інституту. Навіть у важких умовах евакуації В.В.Зеньківський наполягав на збереженні навчального комплексу, на евакуації дитячого садка, початкової школи, притулку. Характерною особливістю Фребелівського інституту було проведення консультативної роботи, створення спеціальних курсів, лекційних груп. Так, в південних регіонах України працювали курси, які підготували у 1911 році – 550 вихователів, а в 1912 році – 850¹⁷. В цілому, існування Фребелівського інституту, його просвітницька робота по розповсюдженню ідей громадського дошкільного виховання та необхідності професійної підготовки освічених дошкільних працівників було значним педагогічним явищем в Україні в перші десятиріччя ХХ століття. Значення цього важливого напрямку педагогічного пошуку яскраво охарактеризовано в словах засновника інституту І.О.Сікорського: “Не боячись впасти в перебільшення, можна сміливо стверджувати, що той, хто глибоко вивчав мистецтво дошкільного виховання, тим самим отримав вищий педагогічний диплом, і навпаки – недостатнє знайомство з дошкільною педагогікою

¹⁴ЦДІА України, ф.707 оп 226 спр.155 (1913). Дело о состоянии учебно-воспитательной части в Киевском Фребелевском женском институте при Фребелевском обществе.

¹⁵ЦДІА України ф.707 оп 163 (1913) спр 9.

¹⁶ЦДІА України. ф.707 оп 165 спр.9^A (1915). – с.9-12.

¹⁷Отчет о деятельности Киевского Фребелевского общества для содействия делу воспитания. – К.1913.-с.13.

віднімає у педагога 9/10 його професійної цінності, спростовуючи його на ступінь простого вчителя навчальних предметів¹⁸».

Професійна підготовка спеціалістів дошкільного фаху на початок ХХ століття (до 1919 р.) охоплювала досить широкий спектр закладів, які потребували професійних педагогічних кадрів і навчальних закладів, які б готували їх для різнобічної педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку. В роботі досліджується діяльність Київського Фребелівського педагогічного інституту (1917—1919 рр.) з двома відділеннями (російським і українським); Фребелівського єврейського інституту Ривліна з трьохрічним терміном навчання та вивченням стародавньої єврейської мови; курсів з підготовки дошкільних працівників (секції: російська, єврейська, українська, польська).

Таким чином робиться аналізується впровадження теоретичних розробок національного виховання в діяльність найбільш характерних навчальних закладів з підготовки педагогічних кадрів.

Основні висновки дослідження:

1. Всебічний аналіз історико-педагогічних, філософських джерел, документальних і архівних матеріалів, преси та інших документів, засвідчує, що на кінець ХІХ-го початок ХХ століття гостро постає питання про необхідність створення в Україні перших навчальних закладів, спрямованих на підготовку педагогів у галузі дошкільного виховання. Характерною особливістю цих установ було те, що вони будувались за зразком західно-європейських або російських педагогічних закладів, хоча у вітчизняній педагогіці на той час вже сформувалася думка про особливості національних підходів до освіти і виховання.

2. В окреслений період визначилася система поглядів на дошкільне виховання та створення дошкільних закладів. Найбільш значущими в цьому напрямку були діяльність та педагогічні погляди західно-європейських педагогів (Ф.Фребель, П.Кергомар, М.Монтессорі) та вітчизняних (К.Д. Ушинський, П.Ф. Лесгафт, Е.І. Тихеева, С.Ф. Русова, Т.Г. Лубенець, Н.Д. Лубенець, І.О. Сікорський та ін.).

3. Виникнення перших дошкільних закладів в Україні відбувалося завдяки благодійній діяльності окремих осіб, зокрема, освічених жінок, духовенства та різноманітних педагогічних та громадських товариств, метою яких було привернути увагу суспільства до дошкільної справи та сприяти відкриттю безкоштовних народних дитячих садків. Вперше в історії розвитку педагогічної думки в Україні, педагогічні товариства, що існували в кінці ХІХ-го - початку ХХ ст. поставили завдання - домогтися створення державної, централізованої системи дошкільних

¹⁸ Сікорський І.О. Психологические основы воспитания и обучения. – К.1909. тип.Кушнерев и К^о.

закладів, а також здійснення умов для фундаментальної підготовки спеціалістів дошкільної справи. Але практична реалізація піднятих проблем соціального захисту дітей та підготовки педагогів цього фаху здійснювалась лише на рівні ініціатив визначних діячів регіонів.

4. Обраний для дослідження період світової і вітчизняної історії освіти характеризується започаткуванням і реалізацією проблеми неперервної освіти, ідеї розвитку особистості впродовж вього життя. Це відповідно актуалізувало пошуки шляхів реалізації початкового етапу формування особистості і забезпечення проблеми належно підготовленими кадрами. Нові освітні установи, спроектовані та введені в практику роботи зарубіжними педагогами (Й.Песталоцці, Ф.Фребель, П.Кергомар) та вітчизняними (І.О. Сікорський, Н.Д. Лубенець, Київське товариство дитячих садків), передбачали в структурі освітнього комплексу навчальні заклади, в яких здійснювалась підготовка майбутніх дошкільних фахівців у безпосередньому зв'язку з діяльністю по вихованню дітей. Зміст навчання і структура кожного навчального закладу різнились між собою. Загальновизнаною була ідея про необхідність створення педагогічних комплексів. Вони мали стати гарантом забезпечення наступності навчання та виховання від вищої до нижчої ланки.

5. Значна роль у підготовці дошкільних фахівців в Україні належала створеному в 1907 році в Києві жіночому Фребелівському педагогічному інституті, який акумулював уже існуючий вітчизняний і зарубіжний досвід. В його структурі була передбачена педагогічна амбулаторія, однорічна школа нянь-фребелічок, базовий дитячий садок, притулок для малолітніх дітей, початкова школа. Інститут прагнув зберегти свою самобутність та самостійність, що співвідносилось із ідеями пошуку демократичної освіти в змісті навчальних планів і програм, в науковій роботі, яка проводилась в інституті.

6. Прогресивна діяльність Фребелівського педагогічного інституту в значній мірі обумовлювалась впливом та ініціативами відомих українських діячів та педагогів свого часу - І.О. Сікорського, В.О. Фльорова, В.В. Зеньківського, Т.Г. Лубенця, С.Ф. Русової, Н.Д. Лубенець, які безпосередньо працювали в інституті, спрямовували навчально-виховний процес.

7. Система громадського дошкільного виховання в Україні на рубежі століть та підготовки для неї педагогічних кадрів мала означені теоретико—методичні засади:

- виховання дітей наймолодшого віку повинні здійснювати спеціально підготовлені фахівці, обізнані з основами психофізіологічних особливостей розвитку дітей, закономірностями педагогічного процесу в умовах дошкільного закладу;

- професійна підготовка майбутніх вихователів повинна включати широке коло теоретичних знань з різних галузей науки, спеціальну практику підготовки, опанування

професійно-педагогічними вміннями, формування мови вихователя, яка має бути досконалою, розвиток особистісних якостей;

- теоретичні знання та практичні уміння вихователя потребують постійного вдосконалення, тому необхідне подальше підвищення педагогічної майстерності, оволодіння новими формами роботи з дітьми;

- підготовка вихователів потребує від осіб, які займаються справою виховання відповідної кваліфікації, а, головне, бажання і вміння працювати творчо, враховуючи зміни, які відбуваються в соціальному оточенні.

8. У розбудові української національної системи громадського дошкільного виховання велике значення мали практика роботи дошкільних закладів і досвід підготовки педагогічних кадрів, накопичений громадськими організаціями, різними навчальними закладами та обґрунтований педагогічними концепціями українських діячів: С.Ф. Русової, Т.Г. Лубенця, Н.Д. Лубенець, Х.Д. Алчевської, А.В. Жекуліної.

9. Можна стверджувати, що в кінці XIX-го - початку XX століття в Україні були закладені підвалини для створення самобутньої системи виховання та навчання дітей дошкільного віку, яка знайшла своє перше апробування в Українській народній республіці та ретроспективне втілення у практиці підготовки кадрів для дошкільних установ впродовж десятиліть.

Проведене дослідження не вичерпує, звичайно, всіх аспектів багатогранної проблеми створення самобутньої системи професійної підготовки спеціалістів у галузі дошкільного виховання в Україні на початку XX століття. Воно може бути відправним у подальшому вивченні цілого ряду проблем пов'язаних з цим періодом. Зокрема, актуальним з нашого погляду є персоніфіковане вивчення діяльності та поглядів засновників професійної підготовки дошкільних спеціалістів в Україні І.О. Сікорського, Т.Г. Лубенця, Н.Д. Лубенець, С.Ф. Русової, В.О. Фльорова, В.В. Зеньківського та ін.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено у таких **публікаціях**:

1. Слободянюк Т.Б. УНР. Забезпечення організаційно педагогічних умов підготовки фахівців для дошкільних установ. Збірник наукових праць. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова 4.І. К.: - ІЗМН, 1998.С.70-76.

2. Слободянюк Т.Б. Становлення ідей дошкільного виховання в Україні (кінець XIX - початок XX ст.). Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова – К.; НПУ, 1998, Вип 1. С.63-71.

3. Слободянюк Т.Б. Соціологічний аспект становлення народної освіти в Україні (1917-1920 рр.). Збірник наукових праць//Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч.ІІ. Київ-Кривий Ріг, 1996 р.

4. Слободянюк Т.Б. Історія відкриття і становлення Київського Фребелівського педагогічного жіночого інституту. Наукові записки. К.: НПУ, 2000 р.

Слободянюк Т.Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець XIX-початок XX ст.). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна теорія та історія педагогіки. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2000 р.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми підготовки спеціалістів дошкільного виховання в Україні (кінець XIX - початок XX ст.). За даними архівних матеріалів і документів проаналізовано процес становлення та розвитку організаційних і теоретико-методичних засад підготовки дошкільних працівників на рубежі століть.

Визначено чинники, які обумовили цей процес, розкрито особливості створення національної системи дошкільного виховання та підготовки педагогічних кадрів з урахуванням національно-демократичних перетворень в Україні.

Охарактеризовано різні типи навчальних закладів, які відіграли важливу роль у підготовці дошкільних працівників. Особливе місце відведено характеристиці діяльності Київського Фребелівського інституту (1907-1919 рр.), розкриттю ролі його директорів, високоосвічених громадських діячів України - І.О.Сікорського, В.О.Фльорова, В.В.Зеньківського.

Результати дослідження свідчать про те, що наприкінці XIX - йа початку XX ст. в Україні були закладені підвалини для створення самобутньої національної системи дошкільного виховання та підготовки педагогічних кадрів, її теоретичного обґрунтування та практичного використання на наступних етапах, зокрема, під час Української Народної Республіки.

Дослідження дало можливість визначити і актуалізувати основні ідеї у вирішенні даної проблеми: демократизація навчального процесу, варіативність рівнів підготовки, діяльнісний підхід до здійснення загальної педагогічної та спеціальної підготовки, інтеграція загальнолюдських та національно-орієнтованих показників в зміст та характер підготовки педагогів.

Ключові слова: педагогічна освіта, професійна підготовка, дошкільні заклади, національне виховання, жіноча освіта, громадсько-освітні ініціативи.

Слободянюк Т.Б. Становление и развитие профессиональной подготовки специалистов по дошкольному воспитанию в Украине (конец XIX - начало XX ст.). -Рукопис.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности

13.00.01 – общая теория и история педагогики. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2000 г.

Диссертация посвящена исследованию проблемы подготовки специалистов по дошкольного воспитания в Украине (конец ХГХ-го - начало ХХ-го века). На основе изучения архивных материалов и документов проанализирован процесс становления и развития организационных и теоретико-методических основ подготовки дошкольных педагогов на рубеже столетий.

Определены факторы, обусловившие этот процесс. Это - социально-педагогические условия, рост количества дошкольных учреждений, активизация интереса к проблеме национального дошкольного воспитания, влияние опыта стран Западной Европы и России, развитие психолого-педагогических исследований, признание определяющей роли дошкольного периода в формировании личности.

Обоснованы и раскрыты тенденции развития профессиональной подготовки педагогов дошкольных учреждений в рассматриваемый период, определены особенности создания национальной системы дошкольного воспитания и подготовки педагогических кадров с учетом национально-демократических преобразований в Украине.

Охарактеризованы различные типы учебных заведений (женские гимназии, педагогические классы, учительские семинарии, институты благородных девиц, частные пансионы, школы нянь, педагогические курсы и другие), сыгравшие большую роль в профессиональной подготовке дошкольных работников.

Особое место отведено освещению деятельности Киевского Фребелевского Института (1907-1919 гг.), роли директоров этого института, высокообразованных общественных деятелей Украины - И.А.Сикорского, В.А.Флерова, В.В.Зеньковского - в разработке содержания и методики учебной работы института, в привлечении к подготовке кадров украинских педагогов Т.Г.Лубенца, Н.Д.Лубенец, С.Ф.Русовой и других,

Рассматриваемый период в мировой и отечественной истории образования характерен поисками путей решения проблемы непрерывного образования, осуществление задач развития личности на протяжении всей жизни, начиная с дошкольного возраста. Это требовало изучения и реализации педагогического опыта и идей зарубежных и отечественных педагогов (Я.А.Коменский, Й.Г.Песталоцци, Ф.Фребель, П.Кергомар, М-Мокгессори, К.Д.Ушинский, С.Ф.Русова, Н.Д.Лубенец).

Организация и содержание работы созданных в Украине на рубеже веков учебных заведений по подготовке специалистов дошкольного воспитания были направлены на широкую теоретическую подготовку будущих педагогов (изучение ими цикла физиологических, психологических и педагогических наук), овладение навыками практической работы с детьми.

С этой целью, создавались так называемые педагогические комплексы, включающие учебные заведения, детский сад, школу. Содержание и методика обучения в этих учреждениях варьировалась, но общепризнанной была идея создания таких педагогических комплексов.

Содержание и методика работы Фребелевского Института, как учебного заведения высшего типа, определялись целями и задачами подготовки специалистов широкого профиля. Их профессиональная подготовка отличалась высоким теоретическим и практическим уровнем, сформированными личностными качествами, культурой речи, творческим отношением к делу, осознанием общественной значимости назначения педагога.

В работе исследуется деятельность Фребелевского Еврейского Института с трехлетним сроком обучения и обязательным изучением древнееврейского языка; курсов по подготовке работников дошкольных учреждений (секции: русская, еврейская, украинская, польская). Анализируется использование концепций национального воспитания в деятельности наиболее типичных учебных учреждений по подготовке национальных педагогических кадров в период национально-демократических преобразований после 1917 года.

Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что в конце XIX-го - начале XX-го века в Украине были заложены основы для создания самобытной национальной системы дошкольного воспитания и подготовки педагогических кадров, ее теоретического обоснования и практического применения на последующих этапах, в частности, в период Украинской Народной Республики.

Проведенное исследование дало возможность обозначить и актуализировать на современном уровне такие основные идеи в решении данной проблемы: демократизация организации и деятельности педагогических учебных заведений дошкольного профиля; вариативность уровней подготовки кадров (от среднего женского образования к высшему педагогическому); деятельный подход к организации и проведению общепедагогической, психологической и специальной подготовки, обеспечение их взаимосвязи; интеграция общечеловеческих и национально-ориентированных подходов к содержанию и характеру подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: педагогическое образование, профессиональная подготовка, дошкольные учреждения, национальное воспитание, женское образование, общественно-образовательные инициативы.

Slobadyanuk T.B. Formation and Development of Professional Training of Specialist on Pre-School Education in Ukraine (late XIX - early XX cent.) - Manuscript.

Dissertation is for scientific degree of candidate of pedagogical sciences - theory and history of pedagogics, speciality 13.00.01. - M.P. Dragomanov National pedagogical university, Kyiv, 2000.

The dissertation comprises the investigations of problems of training specialists for pre-school es-

tablissements during XIX centuries. In this thesis the historical process of formation and development of various educational establishments, the character and the content of professional pedagogical training of specialist for the field of pre-school education as a invariant of secondary education for women and on the level of higher pedagogical education has been investigated and presented. The problem of training specialist for pre-school establishments of late XIX - early XX centuries in Ukraine on the basis of materials of archival and documentary sources is under study in the dissertation; the personified materials have been actualized; the correlation of ordinary and national-oriented indices for solving this problem have been systematised.

The historical process of the origin and formation of various educational establishments, the character and the content of professional pedagogical training of specialists for pre-school establishments on the level of education for girls in the frame of conception of implementation of higher pedagogical education have been investigated and grounded in the thesis.

The work of Kyiv Frebelev Institute (1907-1919) is being investigated; Frebelev Jewish Institute of three-years of study and compulsory instruction of Hebrew; training courses of workers for pre-school establishments (sections: Russian, Jewish, Ukrainian, Polish) are being investigated in the work. The conception of national educational establishments training national pedagogical specialists is being analyzed.

Key words: pedagogical education, professional training, pre-school establishments, national education, education for girls, social-educational initiatives.